

**PROVIDING PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT
TO PARENTS WHO ARE RAISING DISABLED CHILDREN**

Akhmadova Shahlokhan Vahid kizi

Gulistan State Pedagogical Institute

1st level Master's student,

Email address (@murodxojayevshahlo@gmail.com)

Phone: (99) 8449534

Abstract: This article discusses the possibilities of providing psychological and pedagogical support to parents who are raising children with disabilities, how to help them with psychological advice, how to overcome the stress of family members in a family with a disabled child, and the role of a psychologist in this kind of situations.

Key words: parents, disabled child, psychologist, psychological-pedagogical support to parents of disabled children.

**ОКАЗАНИЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ
РОДИТЕЛЯМ, ВОСПИТЫВАЮЩИМ ДЕТЕЙ-ИНВАЛИДОВ**

Гулистанский государственный педагогический институт,

Магистрантка, 1 курс, Ахмадова Шахлохон Вахидовна.

Адрес электронной почты (@murodxojaevshahlo@gmail.com)

Телефон: (99) 8449534

Аннотация: В данной статье рассматриваются возможности оказания психолого-педагогической поддержки родителям воспитывающим детей-инвалидов, как помочь им в воспитании детей и психологические консультации, как преодолеть стресс членов семьи в семье с ребенком-инвалидом, а также роль психолога в этом.

Ключевые слова: родители, ребенок-инвалид, психолог, психолого-педагогическая поддержка родителей детей-инвалидов.

**IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI TARBIYALAYOTGAN OTA
ONALARGA PSIXOLOGIK VA PEDOGOGIK YORDAM KO' RSATISH**

Guliston Davlat Pedagogika Instituti 1-Bosqich Magistranti Axmadova

Shahloxon Vohid qizi.

Email adress (@murodxojayevashahlo@gmail.com)

Tel: (99) 8449534

Annotatsiya: Ushbu maqolada nogiron bolalarni tarbiyalayotgan ota-onalarga psixologik va pedagogik yordam ko' rsatish imkoniyatlari, ularga bola tarbiyasida qanday yordam berish va psixologik maslahatlar, nogiron bola dunyoga kelgan oilada oila a'zolarining stresslaridan qanday chiqip ketish va bunda psixologning o' rni muhokama qilinadi.

Kalit soʻzlar: ota-onalar, nogiron bola, psixolog, nogiron bolalarning ota-onalariga psixologik-pedagogik yordam.

Oila - bu oʻziga xos dunyo boʻlib, unda har bir inson taqdirining individual hikoyalari roʻy beradi. Oilada nogiron yoki imkoniyati cheklangan bolaning dunyoga kelishi hayotning barcha jabhalariga taʼsir qiladigan muammodir. Bu voqea ota-ona tomonidan fojea sifatida qabul qilinadi va uzoq davom etadigan xarakterga ega boʻlgan ogʻir stressning sababi hisoblanadi. Koʻpincha, bunday vaziyatlarda koʻplab ota-onalar nima qilishni bilmay qoladilar, bir-birini tushunmayotganliklaridan oila aʼzolar oʻrtasidagi munosabatlar buziladi. Nogiron bola tugʻilishi munosabati bilan ota-onalarning farzandining kelajagiga boʻlgan umid va istaklari bir zumda puchga chiqadi va yangi qiziqishlarni izlash uzoq vaqtga choʻzilishi mumkin. Nogiron bolaning oilasi bilan ishlashda psixologik-pedagogik faoliyatning asosiy maqsadi oilaga bolani tarbiya qilishda yordam berishni tashkil etish hamda rehabilitatsiya jarayoni muammolarini hal qilish uchun oilaning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda safarbar qilishdir. Nogiron bolalarning ota-onalariga psixologik yordamda ularning ijtimoiy faolliklarini oshirishga va bu orqali bir muncha stresslardan halos qilishga, ularning ichki psixologik holatini uygʻunlashtirishga va psixologik himoyaning yetarli mexanizmlarini shakllantirishga, shuningdek, oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga qaratilgan psixologik taʼsirlarning murakkab tizimi sifatida koʻrib chiqilishi kerak. Ushbu toifadagi ota-onalarga psixologik yordam quyidagi tarkibiy qismlarni oʻz ichiga oladi:

- psixologik diagnostika,
- psixologik maslahat,
- psixologik tuzatish,
- psixologik yordam

Nogiron bolaning oilasida individual psixologik xususiyatlarni, hissiy holatlarni, shuningdek, shaxslararo xususiyatlarini oʻrganish uchun mutaxassislar psixologik diagnostika usullaridan foydalanadilar. Nogiron bolaning oilasida individual psixologik xususiyatlarni, hissiy holatlarni, shuningdek, shaxslararo xususiyatlarini oʻrganish uchun mutaxassislar psixologik diagnostika usullaridan foydalanadilar. Shuni taʼkidlash kerakki, ushbu turdagi texnikalar bir-birini toʻldiradi va birgalikda qoʻllanilishi kerak. Nogiron bolani tarbiyalayotgan ota-onalar va oila aʼzolarida aniqlanishi mumkin boʻlgan muammolar juda boshqacha boʻlishi mumkin: shaxslararo va oʻzaro nizolar, ekzistensial inqirozlar, ijtimoiy institutlar bilan oʻzaro munosabatlarning buzilishlar. Mijozning psixologik xususiyatlari va sharoitlarini tekshirib sabab aniqlangandan soʻng, psixologlar psixologik maslahat berishadi. Psixologik maslahat ota-onalar nogiron bola tugʻilgan paytdan boshlab boʻlgan hissiy stressning asabiy taʼsirining ogʻirliligini kamaytirishga, shuningdek, hayotiy qadriyatlarni qadrlashga va yangi rejalar tuzishga qaratilgan boʻladi.

Davlat nogironligi boʻlgan bolalarni parvarishlayotgan oilalarga moddiy, maslahatga oid va boshqacha tarzda yordam beradi, sodda qilib aytganda, alohida ehtiyojga ega boʻlgan shaxslarni har tomonlama qoʻllab-quvvatlaydi. Oʻzbekiston Respublikasi “Bola huquqlarining kafolatlari toʻgʻrisida”gi qonunining 3-bobidagi

moddalarda ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar huquqlarining qo'shimcha kafolatlari belgilangan.

Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlarini jamiyat hayotining siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy sohalarida himoya qilish asosida qanday vaziyat bo'lishidan qat'iy nazar insonni, shu jumladan nogironligi borligi tufayli kamsitmaslik prinsipi yotadi. Bu borada nafaqat davlat tuzilmalari, balki fuqarolik jamiyati institutlari ham faollik ko'rsatayotgani juda muhim.

Nogiron bolalar atrofda gilarni tanqid qilishlari qiyin. Rivojlanish qiyinchiliklariga qaramay, ular o'zlarini boshqalar bilan solishtirishadi va bundan ham yomon bo'lishni xohlamaydilar. Ota-onalar psixologik shikastlanmaslik uchun bolalarning begonalar bilan muloqotini cheklashga harakat qilishadi. Bu noto'g'ri, tengdoshlardan ajralib qolish jamiyat qo'rquvini keltirib chiqaradi. Yoshi bilan yolg'iz o'sgan bola muloqotga qiziqishni yo'qotadi, do'st topishga intilmaydi, yangi odamlarga ko'nikish qiyin bo'ladi.

Nogiron bolalarni to'g'ri tarbiyalash uchun ular do'stona muloqotga muhtoj

Rivojlanish darslari qanchalik erta boshlansa, bolalar jamoasi va o'qituvchilar bilan muloqot yaxshi bo'lsa, moslashish jarayoni muvaffaqiyatli bo'ladi. Ota-onalar bolani qanday bo'lsa, shunday qabul qilishlari kerak. Ular uchun asosiy narsa - sabr - toqat, hissiy tiyilish va ehtiyotkorlik. Ammo bolaning kasalligiga, uning pastligiga e'tibor qaratish mumkin emas. Shaxsning normal shakllanishi uchun o'ziga bo'lgan ishonch, sevis va yaqinlar tomonidan qabul qilish hissi zarur. Inklyuziv bolalar bog'chalari va maktablarda nogiron bolalarning rivojlanishi uchun qulay sharoitlar yaratilgan.

A.L. Pushkarev psixoterapiyada didaktik (yoki ta'lim) jihatni ajratib ko'rsatadi. Bizning fikrimizcha, nogiron bolalarning ota-onalari bilan ishlashda psixologik yordamning alohida turi sifatida ta'lim sohasini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir. Onani farzandi bilan ta'lim va tarbiya ishlariga jalb qilish uning kelajagini shakllantirishda shaxsan ishtirok etish imkoniyatini beradi va unga o'zining ma'naviy salohiyatini namoyon etish imkonini beradi. Ushbu yo'nalishda nogiron bolalarning ota-onalari bilan uchta bosqichni ajratish mumkin:

- ota-onalarni bolaning ta'lim jarayoniga jalb qilish;
- ota-onalarning bolaning rivojlanish jarayoniga bo'lgan ishtiyoqi va ota ona uchun "kichik", lekin juda muhim yutuqlarni kuzatib borish;
- ota-onalarining ko'z o'ngida bolani ijodiy qobiliyatlarini ochish, ularning imkoniyatlarini o'rganishda ishtirok etish.

Bolaning ota-onalari tuzatish pedagogikasi amaliyotida qo'llaniladigan ma'lum bir maxsus uslubiy texnikalar to'plamiga o'qitiladi. "Maxsus" bolaning ota-onalarini ushbu faoliyat shakliga jalb qilish effektiv reaksiyalar va xatti-harakatlarning konstruktiv bo'lmagan shakllarini zararsizlantirishga yordam beradigan jiddiy salbiy tajribalarni o'zgartirishga, shuning uchun ularning ongidan siqib chiqarishga qaratilgan. Psixologik tuzatish - yangi hayot stereotipini shakllantirish, ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash, nogiron bolalarning ota-onalarining buzilgan psixologik holatini tuzatishdan iboratdir.

Bu sohadagi ishlarda V. N. Myasishchev tomonidan ishlab chiqilgan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim qo'llaniladi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning maqsadi - shaxsning

o' zini o' zi anglash va anglash doirasini kengaytirishga qaratilgan. Bu jarayonning natijasi xulq-atvorni yaxshilash va yangi xulq atvor shakllarini egallashdir. "Maxsus" bolalarning ota-onalari bilan tuzatish mashg'ulotlari o' tkazilganda, ularning o' zini o' zi anglash jarayoni qayta ko' rib chiqiladi. Bu ichki psixologik ziddiyatni ochishga emas, balki kasal bolaning onasini umume'tirof etilgan qadriyatlar modellaridan qayta yo' naltirishga qaratilgan. Bemor bolaning ota-onasining yangi hayotiy stereotiplari shakllanadi. Shaxsga yo' naltirilgan ta'lim individual va guruh shakllarini ajratib turadi. Ishning individual shakli psixolog va bemor bolaning ota-onasi o' rtasidagi suhbat shaklida amalga oshiriladi. Guruh mashg'ulotlaridan farqli o' laroq, individual psixotuzatish ishlari ota-onaning tarjimai holini, uning hayot yo' lini, shaxsiy xususiyatlarini, bolaning kasallik tarixini va boshqalar bilan munosabatlarini o' rganishga qaratilgan bo' ladi. Suhbat jarayonida allaqachon bor bo' lgan aloqa o' rnatiladi yoki kengaytiriladi. Guruh mashg'ulotlarida ta'sir qilish vositasi psixotuzatish guruhi bo' lib hisoblanadi. Guruh muhokamasi ishning eng samarali va ob'ektiv rekonstruktiv shaklidir. Muhokama uchun material psixolog tomonidan maxsus tanlangan mavzular bo' lib, ular ushbu toifadagi odamlar uchun alohida muhimdir. Bu ota-onalarning o' zaro, oila ichidagi, shuningdek, oilalarning jamiyat bilan o' zaro munosabatlarida yuzaga keladigan muammolarni qamrab oluvchi mavzular bo' lishi mumkin. Psixologik yordamning yana bir muhim tarkibiy qismi nogiron bolalarni tarbiyalayotgan ota-onalarga psixologik yordamni tashkil etishdir. Psixologik yordam - bu ijtimoiy-psixologik moslashish jarayonini takomillashtirish va shaxsning moslashish mexanizmlarini mustahkamlashga qaratilgan murakkab psixologik ta'sirlar tizimi. Nogiron bolalarni tarbiyalayotgan ota-onalarni psixologik qo' llab-quvvatlash ularning ijtimoiy moslashuv muvaffaqiyatining muhim omili hisoblanadi. Bu psixologning boshqa tashkilot va muassasalar(jamoat tashkilotlari, ijro etuvchi hokimiyatlar, ommaviy axborot vositalari va boshqalar) bilan o' zaro faol hamkorligidan iborat bo' lib, u yoki bu tarzda maxsus bolalarning ota-onalari psixologik salomatligini yaxshilashga ta'sir qilishi mumkin. An'anaviy psixologik yordam turlari bilan bir qatorda M. K. Tutushkina yordamning quyidagi turlarini aniqlaydi: maslahatlar, ma'lumotlar berish, treninglar, tizimli o' zgarishlar va boshqalar

Tadqiqot metodologiyasi: Yuqorida aytilganlarga asoslanib, biz nogiron bola yoki nogiron bolani tarbiyalayotgan oilaga psixologik yordam ko' rsatish yo' lini asosiy pozitsiyalarni ajratib ko' rsatishimiz mumkin

•Ma'lumot berish - ota-onalarning psixologik va pedagogik malakasini oshirishga yordam beradigan ma'lumotlarni tayyorlash va taqdim etish;

•Diagnostik - oilaviy munosabatlarni, shuningdek, psixokorreksiya dasturini shakllantirish uchun bolaning rivojlanish darajasini o' rganish; Ma'lumot berish - ota-onalarning psixologik va pedagogik malakasini oshirishga yordam beradigan ma'lumotlarni tayyorlash va taqdim etish;

•Diagnostik - oilaviy munosabatlarni, shuningdek, psixokorreksiya dasturini shakllantirish uchun bolaning rivojlanish darajasini o' rganish;

•Tuzatuvchi va rivojlantiruvchi - oiladagi psixologik iqlimni uyg'unlashtirish;

•Ota-onalar va bolalarni o' qitish - ota-onalarni bola bilan ishlashning psixologik va pedagogik jarayoni bilan tanishtirish;

- Qo‘llab-quvvatlovchi - oilaviy munosabatlarni psixologik qo‘llab-quvvatlash;
- Oilani kichik guruh sifatida rivojlantirish - oila a'zolariga asosiy ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda yordam berish, oilaviy resurslarni qidirishga yordam beradi

Xulosa: Yuqorida aytilganlarga asoslanib, psixolog nogiron bola va uning oilasi hayotida muhim rol o‘ynaydi degan xulosaga kelishimiz mumkin. Rivojlanishda nuqsoni bo‘lgan bolasi bo‘lgan oilalarni psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash - bu bolaga yordam berish bilan bog‘liq muammolarning butun majmuasini hal qilish: uni davolash, o‘qitish, ijtimoiylashtirish demakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

Lutfullo Sumonov . Nogironligi bo‘lgan bolalarning oilaviy muhitga bo‘lgan huquqlarini kafolatlashimiz zarur . 2021.

Мясищев, В. Н. Проблема отношения человека и ее место в психологии

Вопросы психологии. 1957. № 5. С.142–154. Пушкарев, А. Л

Shikastlanishdan keyingi stress buzilishi: diagnostika, psixofarmakoterapiya,

psixoterapiya — Moskva-Psixoterapiya institute , 2000. — 128 с. Тутушкина,

М. К. Amaliy psixologiya— 4-е изд., перераб. и доп. — СПб: Бизнес-Пресса,

2009. — 368 с.